

EGAN aldizkariaren garai berria

Koro Segurola Azkonobieta
Egan aldizkariaren zuzendaria

Egan literatura aldizkariak 70 urte betetzen ditu aurten, eta urteurrena ospatzearekin batera garai berri bati hasiera ematen dio. Azken hogei-ta bost urte hauetan Luis Mari Mujika zena (1939-2017) eta Gillermo Etxeberria izan ditu zuzendari. Orain talde berri bat abiatu gara aldizkaria gidatzeko, eta lerro hauetatik bihoakie gure esker ona urte horietan guztietan egin duten lan isil eta eskergagatik; *Eganek* 1993tik egin dituen ekarpenak dira horren lekuko.

Ohorea da guretzat Euskalerrriaren Adiskideen Elkarteak 1948. urtean sortu eta ia etenik gabe gaur arte argitaratu den *Egan* aldizkariaren gidarritza hartzea. Ohoreaz gainera, *ardura* eta *erantzukizun* handia izango da aldizkaria eraberritzea, gaurkotzea, garai berriotara egokitzea, kalitatea eskaintzea eta erakustea, goi-mailako aldizkaria izan dadin.

Egan aldizkaria hastera doan hegaldi berriaren nondik norakoak ulertzeko, komeni da XX. mendeko 40ko hamarkada latzenezan abiarazi zutenen berri izatea eta aldizkariaren 70 urteko ibilbidea ezagutzea. Aurkezpen honetan zertzelada batzuk baino ez ditugu eskainiko, aski izango direlakoan, hala uste dugu, aldizkariaren norabide berria argitzeko.

Euskalerrriaren Adiskideen Elkarte (EAE) XVIII. mendearen bigarren aldiari jaio zen, eta Euskal Herriaren aurrerapen soziokulturalari bultzada nabarmena eman zion. Mitxelenaren hitzetan, “es acaso el hecho más trascendental de la historia vasca en el orden cultural. [...] Lo que importa sobre todo lo señaló ya el mismo Urquijo: «Examínese... la labor de la discutida Sociedad Económica Bascongada con anteojos ortodoxos o con gafas librepensadoras, nunca podrá negarse al conde de Peñafiorida y a sus amigos el mérito de haber sido los promotores de la cultura en nuestro país»” (Mitxelena, 2011 [1960]: 153).

Elkartea sorreratik agertu zen euskara lantzearen alde, 1765eko lehen estatutueta erakusten den bezala: “IX. [...]. Unos (Socios) se dedicarán à las Mathematicas, [...] otros se aplicarán à pulir, y cultivar la lengua Bascongada, ò recopilar lo mas raro, y escogido que haya escrito en ella, assi en prosa, como en verso, y à perfeccionar la Poesia Bascongada [...]” (Estatutos 1765: 7-8). [Azpimarra gurea]. Balio historiko nabaria zuen honek, eta Joseba Intxaustik dioenez, “agian lehenengo aldiz gertatu zen euskararen aldeko asmo egituratu bat Hegoaldeko Elkarte zibil batean honela erabaki eta onartzea” (2014 [1998], I: 45).

Elkartearen ekimen gehienen abiaburuan, oro har, ezagutzarekiko zaletasuna aurkitzen da, eta gogora dezagun horren emaitzarik ikusgarriena Bergarako Mintegia izango dela (1776). Ikasleentzat prestatutako arautegian ere berretsi eta zehaztu egin zituen hizkuntzekiko irizpide pedagogikoak: “El estudio de las lenguas es el mas propio para la juventud [...] Deberán empezar por el de las Nacionales, como son el Bascuence y el Castellano, luego se seguirán el Latín [...]” (Reglamento 1985: 9-10).

Hastapenetik eta arautegi zehatzagoetan ere aitoren garbia egin zioten hizkuntzari. Hezkuntza egitarauan azaldutako asmo haiek, ordea, zenbait gorabehera tarteko, okertu egin zirela badakigu (Larrañaga, 1991; Madariaga, 2014). Elkartearen hizkuntz jokabideari buruz asko dago argitzeko, baina ezagutzen dira hainbat bazkidek egindako proposamenak, euskal lanak eta euskara sustatzen ere egin zuten ahalegina. Peñafloidak berak (1729-1785), idazlea ere izateaz gain, euskal hiztegi baten egitasmoa bultzatu eta idatzi zuen, J.M. Aizpitarteren ardurapean utzi zuena (“Instrucción para la formación de un diccionario de la lengua bascongada” *Extractos...* 1781: 89-105). Hona, hiztegiaren helburua zehazterakoan euskara nola definitzen duten: “I. El fin principal del diccionario bascongado ha de ser el de ilustrar la historia de España, considerando a esta lengua como a uno de los monumentos mas antiguos y estables de la nacion, y consiguientemente de los mas capaces de aclarar muchas obscuridades de la antigüedad por medio de las investigaciones [...]. III. Siendo el bascuence una lengua de tradicion [...] en que no hay, o a lo menos no se conoce libro alguno escrito, que tenga antigüedad remota [...] se hace preciso multiplicar investigadores [...]” (89-90). [Azpimarra gurea].

Alor honetan, Xabier Altzibarren laburpen honek lagun lezake ikuspegi orokor bat izaten:

Aiton-eme ilustratuok euskalzale ditugu. [...] Literaturgintza, hezkuntzari eta herriaren –Euskal Herriaren– aurrerakuntzari lotzen zaio,

[euskarazko edo euskararen aldeko] lanotan ikus daitekeenez. [...] Peñafiorida euskal idazle, antzezleri, musikalari etab. izateaz gain, gidari da alor honetan ere. [...] Egia da Batzarreak gaztelera bultzatu, trebatu eta garatu zuela. Bestalde, Batzarreak bileretan hitzaldi, arenga, laudorio bidez elkarri zuzentzeko ohitura berria ekarri zuen. Euskarak ordura arte pulpitora baizik ez zuen beste inorako sarrerarik. Zalduntxo hauen eskutik, jendeaurreko forora ere, areago, goi mailako kulturadunen fororako ere ukan zuen sarbide (1985, II: 1132).

Adiskideen Elkartek 250 urteko historian garai ezberdinak ezagutu ditu. XIX. mendearen hasieran desagertu egin zen ia, eta XX. mendeko 30eko hamarkadan Elkartearen jardunak behera egin zuen berriro ere, baina 40ko hamarkadan, 1943an, suspertu zen, Elkartea biziberrituz. Susperaldi horrekin batera, eta gerraoste gordinen, jaioko da Donostian 1945. urtean *Boletina* (BAP) eta 1948an *Egan*, buletinaren literatur gehigarria, elebiduna.

Elkarteko Gipuzkoako Sailak 1948ko uztailaren 23an egin zuen batzarren agirian, *Egan* argitaratzeko baimenaren zain direla adierazten da:

No habiendose recibido aun de la Dirección General de Prensa la autorización indispensable para la publicación del naciente suplemento del Boletín, se acuerda esperar a su llegada para distribuir el cuaderno 2º año IV, al que irán unidos los dos números aparecidos. Como se hizo la oportuna gestión por escrito y de palabra cerca de dicho organismo del Estado, por los señores Conde de Peñafiorida y Ciriquiain, manifestaron estos que confían en una pronta y favorable resolución (1948. Batzar agiria. Batzarkideak: D. Julio de Urquijo, Fernando del Valle, Conde de Peñafiorida, Mariano Ciriquiain, Amadeo Delaunet, Joaquin M. Baroja eta Jose Mª de Azaola. 1943an Julio de Urquijo lehendakari izendatu zuten, eta agiria sinatzen du Delaunet idazkararekin batera).

Eganen sorreraren berri Elkartearen *Boletinean* eman zen, 1948ko 2 zenbakian (262-263, *Miscelánea* sailean) hain zuzen ere, eta buletinaren literatur gehigarri gisa gaztelaniaz eta euskaraz idatzita argitaratzen dela zehazten da. Gazte-jendeari begira jaiotzen da, gazteriarren kezka literarioak biltzeko eta adore emateko. Euskal kulturgintzari dagokionez, 40ko hamarkada latzenean Hegoaldean sortu ziren goi mailako bi aldizkariak, *Boletina* -kultur aldizkaria- eta *Egan* -literatura aldizkaria-, Euskalerrriaren Adiskideen Elkartearen eskutik jaiotzen ziren.

Boletina sortu eta zazpi urte gerorago, 1952an, argitaratu zen han lehen lana euskaraz, Luis Villasanteren Euskaltzaindiko sarrera hitzaldia, Trabajos de la Academia Vasca-Euskaltzaindia-ren lanak atalean (BAP

1952-8/1, 91-119; 1952-8/2, 259-298). Adiskideen buletina urte horretatik aurrera Euskaltzaindiari buruzko berriak argitaratzen hasi zen.

Urtebete geroago, 1953. urtean, heldu zen *Egan* aldizkariaren aldaketa: gaztelaniari ere leku eginez abiatu zena, bost urteren buruan erabat euskarazko aldizkari bihurtzea. Honela zioen Juan San Martinek: “gure historian inoiz gerta ez dena gertatu zen, zazpi [sic] urteren buruan euskara hutsezko aldizkari bihurtzea” (1984-5/6: 5). 40ko hamarkadan elebidun sortu eta elebakartasunera aldatu zen euskal aldizkari bakarra izan zen.

Aldaketa adierazgarri honen ingurukoak Adiskideen Elkarteko 1952ko eta 1953ko batzar agirietan jasotzen dira. Elkarteko Gipuzkoako Sailak 1952ko abenduaren 6an egindako batzarrean, *Eganen* argitalpena etetea erabakitzen du, inprimatze lanak garestiak zirelako: “el papel que consumen esas publicaciones [*Boletinak* eta *Eganek*], en los que se invierte considerable suma del presupuesto de gastos. [...] La Revista *Egan* quedará suprimida desde esa fecha con una explicación al lector” (EAE 161 Batzar agiria). 1953an, eta Donostiako Julio de Urkixo Euskal Filologia Mintegia (SFVJU) sortzearekin batera, Elkarteko Gipuzkoako Sailak 1953ko azaroaren 6ko batzarrean *Boletinaren* gehigarri gisa argitaratzen jarraitzea eta urte horretan ale bakarra kaleratzea erabakitzen du. Ez da zehazki esaten euskara hutsean izango denik, baina literatura-lanak eta euskaltzainen hitzaldiak argitaratuko direla adierazten da:

publicándose en un volumen los dos últimos trimestres de este año, insertándose en ella los trabajos literarios y las Conferencias que los profesores de la Academia Vasca celebran en el último jueves de cada mes, los cuales están dispuestos con sumo gusto a colaborar, con lo cual se dará nueva vida a la revista que seguirá en calidad de suplemento del Boletín. [...] mientras *Egan* debiera convertirse en órgano de divulgación de los temas euskéricos [...] (EAE 192 Batzar agiria).

Urkixo Mintegiko hiru kideek, Antonio Arruek (1903-1976), Aingeru Irigaraiak (1899-1983) eta Koldo Mitxelena (1915-1987), hartu zuten aldizkariaren ardura 1953an, eta euskara hutsezko lehen zenbakia kaleratu zuten. Urkixo Mintegiak 1954an aldizkariaren lehen zenbakia argitaratu zuenean (*ASJU*), izan ere, euskarazko idazlanak salbuespen ziren. *Egan* aldizkarian argitaratzeko baldintza bakarra euskaraz izatea zen, eta kultur esparrua euskararena ere bazela erakutsi zuten. Aldizkarirako zituzten “Asmo berri”ak kaleratu zituzten 1954ko alean, baina ordurako Mitxelena adieraziak zituen hizkuntza indarberritzea, eredu berria

lantzea, munduaz ere euskaraz aritzea, euskal kultura modernizatzea...–1951n *Eganen* argitaratu zuen “Euskal literaturaren etorkizuna” gogoetalaran jakingarrian:

hizkuntzak aurrerantzean ere bizitzeko behar duen kemenez indarberritzea, gure arloa da. Larre-hizkuntza dena kale-hizkuntza bihur dedin, hain maite dugun garo-usaina [...] zertxobait galtzea nahitaezkoa izango du. [...] Eta euskara biziko baldin bada –eta gure aurrekoena ez baina geure izaera benetan azalduko baldin badugu–, gure herrietako biziera nahasia euskaraz jarri behar nahita ez (Mitxelena, 2011 [1951]: 78-79).

Hona, 1954an “Asmo berri” editorialean ziotena: “Kalera begira ari nai degu, baserrira baiño geiago. Eta kalean, gure gisako ikasi edo erdi ikasientzat. [...] berdin zaigu izkera emengoa edo angoa izatea, euskera –izenez eta izanez euskera– baldinbada” (*Egan* 1954-2/4, 1-2).

Hamarkada horretan, Zaitegik ere euskara kultur hizkuntza bilakatzeko *Euzko-Gogoa* aldizkaria abiatu zuen erbestean. Garai hau ikertu duen Joseba Intxaustik aipatzen du bi aldizkariak –*Egan* eta *Euzko-Gogoa*– euskal kulturaren berritasun bat izan zirela, kultura jaso eta eskolatua euskaraz ere egin zitekeela baieztatu zutelako:

1950eko hamarkadak bestelako berritasun ausarta dakar euskal kulturara, Erbestean bezala Hegoaldean ere: euskarazko kultur aldizkari erdi-eta goi-mailakoena. Bi izen dira aipatzekoak: Bata Ameriketako *Euzko-Gogoa* (Guatemala, 1950-1955; Miarritze 1956- 1959). Bestea bertakoa, *Egan* (Donostia: 1948, 1954...). Berritasun nabaria da hau, kultura jaso eta eskolatua euskaraz ere egin daitekeela baieztatzen diguna. Esperientzia berri hau ezinezkoa zen 1940ko hamarkadan, baina egingarria gertatu zen hurrengoan (Intxausti, 2014 [2007], I: 356).

Areago, gaia ikertu ez ezik garaiko lekukoa ere izan zen Intxausti, eta zer-nolako giroa sortu zuten aipatzen du: “Garaiko gazte euskaltzaleok adi-adi geunden *Euzko-Gogoari* zein *Egani*, aldizkari bakoitzak baitzituen bere xarma eta erakarmena, elkarren osagarri edo kontrajarriak zirenak” (Intxausti, 2014 [2007], I: 358).

Euzko-Gogoa bere burua horrela definitzen zuen: “Irakurri ta zabaldu «Euzko-Gogoa» euskal aldizkari bakarra” (*Euzko-Gogoa*, 1954-3/4), eta geroago letra larriz “Euskal Aldizkari Bakarra. Irakurri Ta Zabaldu «Euzko-Gogoa»” (*Euzko-Gogoa*, 1954-9/10). Aldizkarian aipuok agertu zirenerako, ordea, *Egan* kalean zen eta osorik euskaraz argitaratzen zen.

Egan aldizkaria hizkuntzaren historian eta euskal literaturan eman diren gertakari eta aldaketa sakonen lekuko dugu. Euskara (hizkuntzaren batasuna, filologia) eta literatura (sorkuntza, literatura-kritika) lanez gain, ordura arte euskaraz landu gabeko gaiak kaleratu ziren, zinemari eta fisikari buruzkoak, esaterako (Koldo Mitxelenaren zinema-kritikak eta Federiko Krutwig-en “Physica berriaren problemat batzuei buruz” artikulua: 1961-4/6, 168-181).

1953an hasitako bigarren aldian, Koldo Mitxelenak 1983tik zendu zen arte, 1987 arte, Juan San Martin euskaltzaina ere lankide izan zuen. Une honetan nabarmendu nahi dut, Euskaltzaindiaren mendeurrenaren ospakizunen atarian egonik eta 1956an Arantzazun antolatu zuen “Eskaltzaleen Lehen Biltzar” hura gogoratu, bigarren aldi honetako hogeita hamalau urte luzeetan *Eganek* izan zituen lau gidariak euskaltzainak zirela.

Arantzazuko Biltzar hura egiteko eta ondotik antolatu ziren beste hainbatetarako ere baimena behar izaten zen. Baimen hori lortzeko, Villasantek dioenez, “Arrue jaunagan aurkitu zuen beti Euskaltzaindiak lagun bat inoiz ez gezurtatua. [...] lege gizon zen aldetik Arrue jaunagan habe sendo-leiala aurkitu zuen [Euskaltzaindiak]” (1979: 9-14). Arruek Biltzar hura egin zedin baimena lortzeaz gain, parte hartu zuen Biltzarrean ere, eta itxierako hitzaldia egin zuen hitz hauekin: “Guk egin bear degun gauza bakarra da, danok euskeraren alde aldegun lan guzia egin. [...] (1956: 301). Biltzarrean agertutako iritzien berri izateko ere funtsezko iturria da *Egan* aldizkaria (ikus, esaterako, “Arantzazu’ko Batzarrak: iritzi ta aburu” 1956-5/6, 123-127).

Horra, batean zein bestean, “gure mintzabide biziaren alde lan egiteko” agertzen den asmoa. Euskal kulturarentzat urte mugarria izango da 1956a: aipatutako Euskaltzaindiaren Arantzazuko I. Biltzarra eta Eusko Jaurlaritzak deituta Parisen egin zen Euskal Batzar Orokorra gertakari esanguratsuak izan ziren. Bestalde, argitalpen berriak sortzen dira eta aurrekoek gorakada nabarmena egiten dute: *Jakin* aldizkaria sortzen da, eta Arantzazuko batzarkide haien artean zabaltzen da lehenengoz; *Euzko-Gogoa* orduan dator Guatemalatik Iparraldera; *Eusker*a aldizkariak ere gerraondoko lehenengo ale trinkoa kaleratzen du, eta *Eganek* biderkatu egiten ditu bere orrialdeak, orduko eta hurrengo hamarkadako Mitxelenaren kritika-lanek ahalbidetuko dute gorakada hori.

Eganek urtebeteko etenaldia izan zuen 1988an, Koldo Mitxelena zendu eta hurrengo urtean. Orduan hasten da aldi berri bat, laburragoa, 1989tik 1992 arte. Lehen urtean Juan San Martinek eta Iñaki Zumaldek gidatu zuten aldizkaria eta San Martinek utzi ondoren, Zumaldek baka-

rrik. Sortu berria zen Euskal Idazleen Elkartetik (1982) laguntzaileak ere izan zituzten, Arantxa Urretabizkaia eta Andu Lertxundi. Garai honetan, aldizkariak ibilbide berri bat hartu zuen narratiban, eta euskal idazle berriei bere lekua egiten utzi zitzaien.

1992an eman zitzaion hasiera laugarren aldiari edo, aldizkaria euskara hutsean argitaratzen hasten denetik, hirugarren aro nagusiari. Orduetik 2017 arte eraman dute aldizkariaren zuzendaritza Gillermo Etxeberriak eta Luis Mari Mujika zenak. Ez dira, ordea, aldizkaria zuzentzera mugatu, hitzaldiak eta omenaldiak ere antolatu izan dituzte, Udako Euskal Unibertsitatean parte hartu izan dute eta beste elkarte batzuekin ere harremanak izan dituzte, baita Ipar Euskal Herrian ere. Epealdi honetan, bestalde, berrikuntza nabariak egin dituzte, aldizkariaren itxura aldatu eta “azterketa literarioa” eta kritika sailak indartu dituzte. Gillermo Etxeberriak berak, dena den, aurreko lanean zuzenago eta zehatzago azaltzen ditu izan zituzten asmoak eta azken hogeita bost urte hauetan egindako ibilbidearen nondik norakoa.

Hona, laburbilduta, *Eganek* sorreratik gaurdaino ezagutu dituen aldiak: 1948-1953, elebiduna; 1953-1987 (bigarren garaia edo lehen aro nagusia), euskara hutsean 1953tik; 1989-1992; 1992-2017.

Honengatik guztiagatik, eta ibilbide hau aurrean dugula, guretzat ohorea ez ezik *ardura* ere bada euskarak esparru urria zuenean, 1948ko lehorte hartan sortu, hazi eta gaur arte modu jarraian heldu denari eustea, gaurkotzea, garai berriotara egokitzea, kalitatea eskaintzea eta erakustea aldizkari zientifikoa edo goi-mailakoa izan dadin.

Asmo berri horiekin sortu da Erredakzio Kontseilua eta ahalegin berezia egiten ari gara aldizkariaren kalitatea hobetzeko, batik bat edukia- ren, hizkuntzaren eta estiloaren aldetik. Edukiaren arloan, binakako ebaluazio sistema (itsu bikoitza) erabiliko da; euskararen kalitatea zainduko da, eta testuak Euskaltzaindiaren arauetara egokituko dira; aldizkariaren estiloari dagokionez, jatorrizko idazlanak aurkezteko irizpideak ezarri dira eta argitalpenak bateratuko dira.

Irizpide horiek “idazlanak aurkezteko jarraibideak” lanean biltzen dira, eta ale honen amaieran eta Euskalerrriaren Adiskideen Elkarteko bascongada.eus webgunean, argitalpenen sailean, irakur daitezke.

Jomuga berri honetan, literatura arloko ikerketa-artikuluak bultzatu eta argitaratu nahi ditugu. Orobat aintzat hartuko ditugu literaturari buruzko doktore tesien laburpenak eta liburu aipamenak. Beste diziplina

bati atxikiak izan arren, literaturarekin ageriko lotura izan dezaketen lanak ere argitaratuko ditugu.

Zabalkundearen aldetik ere bultzada berria eman nahi diogu aldizkariari, garai berriotara egokitu, eta urtero argitaratzen diren bi aleak paperean ez ezik sarean ere eskaini nahi ditugu. Oraingo argitalpen honetan, 1993. urtetik 2017 arte aldizkarian argitaratutako lanak bildu, sailkatu eta hiru aurkibide argitaratu ditugu. Elkarteko bascongada.eus webgunean ere irakurgai izango dira.

Egan aldizkariaren gidari berriontzat hartu dugun *erantzukizuna* erronka bat ere bada, baina literaturaz gozatzen jarrai dezagun, goi-mailako aldizkaria izan dadin eta segida luzea izan dezan ahaleginak egingo ditugu, 70 urteko ibilbidea duen *Eganek* merezi baitu.

Urtemuga honetan zoriondu eta eskertu nahi ditugu aldizkariak izan dituen gidari eta bultzatzaile guztiak, bereziki gure aurreko biak, Luis Mari Mujika eta Gillermo Etxeberria; orobat adiskide, egile, idazle eta irakurleak, zuek guztiok erdietsi duzue, haize-erauntsi orori aurre eginenez, *Eganen* izaerari eustea eta honaino ekartzea. Aurrera egin dezan ere, zuen laguntza eta basesa izango ditugulakoan abiatua gara hegaldi berri honetan.

Gure esker on bereziak eman nahi dizkiogu Imanol Alkorta inprimatzaileari, *Egan* aldizkariak argia ikus dezan urtetan egin duen eta eginen diharduen lan profesional isil eta eskergagatik. Eskertu nahi dugu Xabier Obeso margolaria ere, EAEko Adiskidea, aldizkariaren azal eta logotipo berriak berari zor zaizkio.

Hemendik Gipuzkoako Foru Aldundia eta Eusko Jaurlaritza ere esker nahi ditugu, *Egan* aldizkaria haien laguntzari esker baita bizirik, 70 urte betetzera iritsi delarik.

Hegan segi dezala, euskal literatura sustatzen jarraitzeko eta literaturatik *Egan*. Halabiz.

Aipamen bibliografikoak

Altzibar, Xabier, 1985, "Euskara Adiskideen Batzarrean", in Melena, J.L. (ed.), *Symbolae Ludovico Mitxelena Septuagenario Oblatae*, Gasteiz: UPV-EHU, II, 1119-1136.

Arrue, Antonio, 1956, "[Euskaltzaindiaren I. Biltzarraren azken hitzak]", *Euskera* 1, 300-301.

- Estatutos de la Sociedad Bascongada de los Amigos del Pais*, según el Acuerdo de sus Juntas de Vitoria. *Por Abril de 1765*, San Sebastián: L.J. de Riesgo.
- Euskalerrriaren Adiskideen Elkartea (EAE). Batzar Agiriak.
- Extractos de las Juntas Generales celebradas por la Real Sociedad Bascongada de los Amigos del Pais (1780-1782)*, 1985, Donostia.
- Intxausti, Joseba, 2014 [1998], “Talde euskaltzaleen garapen historikoaz (XVI-XX. mendeak)”, in *Euskara eta Hizkuntzak Gizartean. I. Aitorpenak. Ekinbideak*, Bilbo: Euskaltzaindia, Etxeberri Bilduma, 19-69. [Jat. ed., 1998, in Intxausti, J. (arg.), *Hizkuntzen aldeko mugimendu sozialak. Donostiako Udako XII. Ikastaroak (1993)*, [Bilbo]: UPV-EHU, 17-56].
- Intxausti, Joseba, 2014 [2007], “Jakín (1956), aurreko eta berehalako testuinguruan”, in *Euskara eta Hizkuntzak Gizartean. I. Aitorpenak. Ekinbideak*, Bilbo: Euskaltzaindia, Etxeberri Bilduma, 351-375. [Jat. ed., 2007, *Jakín* 158, 53-76].
- Larrañaga Elorza, Koldo, 1991, “Euskal egitate bereizgarriaren ardura eta euskararena bereziki Bergarako Erret Mintegi abertzalearen hezkuntz egitarraean”, *Tantak (Euskal Herriko Unibertsitateko Hezkuntz Aldizkaria)* 6, 65-85.
- Madariaga Orbea, Juan, 2014, “La Real Sociedad Bascongada y el idioma escolar”, in *Sociedad y Lengua Vasca en los siglos XVII y XVIII*, Bilbo: Euskaltzaindia, Etxeberri Bilduma, 281-294.
- Mitxelena, Koldo, 2011 [1951], “Euskal literaturaren etorkizuna”, in Lakarra, Joseba A. & Arzalluz Ruiz, Iñigo (arg.), *Obras Completas XIV*, Donostia / Gasteiz: ASJU / Gipuzkoako Foru Aldundia-Diputación Foral de Gipuzkoa / UPV-EHU, 75-80. [Jat. ed., 1951, *Egan* 3, 17-21].
- Mitxelena, Koldo, 2011 [1960], *Historia de la literatura vasca*, in Lakarra, Joseba A. & Arzalluz Ruiz, Iñigo (arg.), *Obras Completas XIII*, Donostia / Gasteiz: ASJU / Gipuzkoako Foru Aldundia-Diputación Foral de Gipuzkoa / UPV-EHU, 81-205. [Jat. ed., 1960, Madrid: Minotauro].
- Reglamento para los alumnos de la Sociedad Bascongada de los Amigos del Pais*, 1985, San Sebastián-Donostia: Sociedad Gipuzcoana de Ediciones y Publicaciones-Argitalpen eta Publikapenen Gipuzkoar Erakundea.
- San Martín, Juan, 1984, “Egan aldizkaria 30 urte euskal literaturagintzan”, *Egan* 5/6, 5-7.
- Villasante, Luis, 1979, “Antonio Arrue Zarauz (1903-1976)”, in Arrue Zarauz, Antonio, *Jan-Edanak*, Donostia: Gipuzkoako Aurrezki Kutxa Probintziala, 9-14.